

А.С. Міносян, канд. іст. наук, проф. (*ХДУХТ, Харків*)

О.М. Варипасєв, канд. філос. наук, доц. (*ХДУХТ, Харків*)

І.П. Коршунова, доц. (*ХДУХТ, Харків*)

ВИЗВОЛЬНА ВІЙНА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ 1648–1654 рр.: ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

Мабуть, жоден з інших періодів української історії не привертав до себе стільки уваги, як Визвольна війна українського народу 1648–1654 років. Вперше в українській історіографії події Хмельниччини знайшли своє відображення в козацьких літописах другої половини XVII – першої третини XVIII ст. – Самовидця, Г. Грабянки, С. Величка. Автори намагалися обґрунтувати думку про Визвольну війну як головний момент української історії, а самого Богдана Хмельницького вважали за керівника українських лицарів. Ці погляди відбивали прагнення козацької старшини та українського шляхетства грати провідну роль у керівництві країною. У «Історії Русів» було підведено підсумок козацько-старшинської історіографії XVIII ст. Та проте, як писав Д. Дорошенко, «дійсне наукове дослідження історичної діяльності Богдана Хмельницького було переведено лише протягом XIX ст.; в міру того, як опубліковувались або в загалі робилися доступними документальні джерела». Значної уваги добі Богдана Хмельницького було приділено в таких виданнях, як «История малой России» Д. Бантиша-Каменського, «История Малороссии» М. Маркевича, монографії М. Костомарова «Богдан Хмельницкий» та ін. Остання, на думку сучасних дослідників, була першою у вітчизняній історіографії спробою висвітлити на основі значного фактичного матеріалу воєнну й державно-політичну діяльність гетьмана, хоча й не є позбавлена недоречностей і фактичних помилок. Але їх праці заклали добру основу для широкого кола українських досліджень, зокрема праць М. Максимовича, П. Куліша, Т. Шевченка, В. Антоновича, Д. Яворницького, ін.

Найважливіше місце в дослідженні періоду Визвольної війни належить М.С. Грушевському. Його фундаментальні праці, починаючи з нарису «Хмельницький і Хмельниччина» 1898, сповнені ґрунтовного аналізу боротьби українського народу за суверенітет і незалежність, критичного погляду на діяльність гетьмана і в загалі на події того часу. Він не бачить у гетьмана великої конструктивності, послідовності, вміння вирішити існуючі проблеми за рахунок власних сил тощо. Проте для нього Б. Хмельницький зістанеться героєм української історії.

Тематика Визвольної війни та діяльності Богдана Хмельницького посідала вагоме місце в дослідженнях В. Липинського, Д. Дорошенка, Н. Полянської-Василенко, А. Яковлева та ін. Так, А. Яковлев уважав, що лише в результаті подій Визвольної війни стала можливою поява повноцінної Української держави.

Суперечливими були оцінки деяких російських дослідників, зокрема С. Соловйова, В. Ключевського. Останній, наприклад, негативно ставлячись до Б. Хмельницького, все ж визнавав, що «малоросійське питання» вирішувалося не так, як слід, наводячи слова й самого гетьмана: «Не цього мені бажалось, й не так було цій справі бути».

Схожих, переважно негативних, оцінок дотримувались і польські дослідники того періоду. За часів радянської влади в Україні відбувалося збагачення джерелознавчої бази. Було надруковано «Документи Богдана Хмельницького 1648–1657», «Документы об освободительной войне украинского народа 1648–1654 гг.». «Воссоединение Украины с Россией: Документы и материалы» та ін. З'явилися фундаментальні узагальнюючі праці І. Крип'якевича «Богдан Хмельницький», В. Голобуцького «Запорозьке козацтво» та ін. Залишаючи осторонь всі ідеологічні аспекти, можна стверджувати, що вони доповнили тогочасні уявлення про події Визвольної війни.

Вже за умов сьогодення з'явилися праці О. Апанович, В. Степанкова, В. Смоля, В. Сергійчика, Г. Сергієчка та ін.; у яких глибше з'ясовано окремі проблеми цієї важливої теми, переважає більш зважений підхід у висвітленні матеріалу. Серед інших праць відзначимо монографію В. Смоля та В. Степанкова «Богдан Хмельницький», яка є фактично першою в сучасній історіографії спробою комплексного вивчення життя та діяльності великого гетьмана.

Отже, стислий огляд джерел та літератури стає вагомим доказом необхідності поглибленого підходу до вивчення такої видатної події в українській історії, як Визвольна війна 1648–1654 років. Історичний досвід, сучасні політичні, економічні, соціальні і культурні реалії переконують у необхідності спиратися на попередні здобуття українського народу, серед яких чільне місце належить Козацькій державі Б. Хмельницького.